

საქართველოს აგრარული სექტორის განვითარების დინამიკა და მდგომარეობის ანალიზი

დალი სილაგაძე

აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

მედია ლომინაშვილი-ფრუიძე

აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ANALYSIS OF THE DYNAMICS AND STATE OF DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF GEORGIA

Dali Silagadze

Associate Professor

Ak. Tsereteli State University

Medea Lominashvili-Pruidze

Associate Professor

Ak. Tsereteli State University

RESUME

The agrarian sector, also known as the agricultural sector, includes the cultivation of agricultural crops, animal husbandry and fishing. It is the only source of the food sector and it depends on the given sector when, how much, at what quality, at what price the end user will receive food and drink products.

The aim of the work is to determine the current situation in the agrarian sector, the wealth created by the sector and its share in the country's economy; real economic growth of the sector from year to year; number of people employed in the sector and incomes; efficiency of the sector compared to other sectors; Average farm size.

Despite the many steps forward, the implemented legislative changes and the improvement of the business environment, the agricultural sector still faces many difficulties, which hinder its further development.

Key words: Agricultural, Sector, Economic, Growth Rate, Agro-Employment

* * * *

აგრარული სექტორი, იგივე სოფლის მეურნეობის სექტორი, მოიცავს სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოყვანას, მეცხოველეობას და თევზჭერას. ის კვების სექტორის ერთადერთი წყაროა და მოცემულ სექტორზე დამოკიდებული თუ როდის, რამდენს, რა ხარისხის, რა ფასის საკვებ და სასმელ პროდუქტს მიიღებს საბოლოო მომხმარებელი.

სექტორის სრულფასოვნად გასაანალიზებლად ძალიან ბევრი ფაქტორი გამოიყენება, თუმცა მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორებია:

- სექტორის მიერ შექმნილი სიმდიდრე და მისი წილი ქვეყნის ეკონომიკაში;
- სექტორის რეალური ეკონომიკური ზრდა წლიდან წლამდე;
- სექტორში დასაქმებული ადამიანების რაოდენობა და შემოსავლები;
- სექტორის ეფექტიანობა სხვა სექტორებთან შედარებით;
- საშუალო ფერმის ზომა.

აგრარულ სექტორს საქართველოს ეკონომიკაში მნიშვნელოვანი წილი უკავია. 2022 წელს სექტორის მთლიანმა გამოშვებამ 2 7.1 მლრდ ლარი შეადგინა, მშპ-ში შექმნილმა სიმდიდრემ კი 4.4 მლრდ ლარი. აღნიშნული, ქვეყნის მშპ-ის 7% იყო.

აგრარული სექტორის გამოშვება 2010-2022 წლებში ზრდის ტენდენციით ხასიათდებოდა და საშუალო ზრდამ 7.8% შეადგინა, თუმცა ამ რიცხვის ნომინალში დათვლა აკადემიურად ნაკლებად გამართლებულია და მნიშვნელოვანია ფასების ზრდით გათვალისწინებული (იგივე ინფლაციით გათვალისწინებული) რიცხვების აღება. 2015 წლის ფასებში გამოსახულ მშპ-ში, აგრარული სექტორის კონტრიბუციის საშუალო ზრდის ტემპმა მხოლოდ 2.7% შეადგინა.

მსოფლიო ბანკის მიხედვით, 2021 წელს საქართველოს მშპ ერთ სულზე (PPP) 17 000 აშშ დოლარი იყო, ხოლო აგრარული სექტორის წილი ეკონომიკაში 6.5%. ერთ სულზე მსგავსი სიმდიდრის ქვეყნები ასევე მსგავსი მდგომარეობით გამოირჩევიან. მაგალითად, ბოსნია და ჰერცეგოვინა 5.2%, ჩრ. მაკედონია 7.2%, კოლუმბია 7.4%, მექსიკა 3.9%.

აგრარული სექტორის განვითარებას წლიდან წლამდე, ყველაზე ნათლად რეალური ეკონომიკური ზრდის ტემპი აღნიშნავს, რადგან გამოკლებულია ინფლაციის ტემპი და ასახავს რეალურად რამდენით მეტი ინარმოება წლების მიხედვით (იხ. ცხრილი 1).

ცხრილი 1 აჩვენებს, რომ 2011-2022 წლებში აგრარული სექტორი საშუალოდ 2.7%-ით იზრდებოდა, ხოლო ქვეყნის ეკონომიკა 1.7-ჯერ მეტით,

ცხრილი 1. მშპ და მშპში აგრარული სექტორის რეალური ზრდა, 2011-2022 წლები

წელი	მშპ-ში აგრარული სექტორის რეალური ზრდა	მშპ-ს რეალური ზრდა
2011	9.0%	7.4%
2012	-5.0%	6.4%
2013	13.3%	3.6%
2014	-0.9%	4.4%
2015	-0.1%	3.0%
2016	-2.8%	2.9%
2017	-7.7%	4.8%
2018	13.8%	4.8%
2019	0.7%	5.0%
2020	8.1%	-6.8%
2021	1.5%	10.5%
2022	2.9%	10.1%
საშუალო	2.7%	4.7%

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

- 4.7%-ით, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ აგრარული სექტორი გაცილებით ნარეზიერად ფუნქციონირებს, ვიდრე საქართველოში არსებული სხვა სექტორები საშუალოდ. მოცემული ტენდენცია 2021 და 2022 წელსაც გაგრძელდა. მაშინ, როცა ქვეყნის ეკონომიკა 2021 წელს 10.5%-ით გაიზარდა, აგრარული სექტორის ზრდა 7-ჯერ ნაკლები, 1.5% იყო, ხოლო 2022 წელს 3.5-ჯერ ნაკლები.

გარდა საშუალო ზრდისა, აგრარული სექტორის ზრდა მაღალი ფლუქტუაციით გამოირჩევა. მაგალითად, 2017 წელს 7.7%-იან ზრდას 13.8%-იანი ზრდა მოჰყვა 2018 წელს, რაც სექტორის მცირე ზომას და არასტაბილურობას მიუთითებს. სექტორის რეალური ეკონომიკური ზრდის სტანდარტული გადახრა 2011-2022 წლებში 6.6 პროცენტული პუნქტი იყო.

2022 წელს, საქართველოში საშუალო ძალა 7 1.55 მლნ ადამიანი იყო. აქედან დასაქმებული 1.28 მლნ. აგრარულ სექტორში დასაქმება მთლიანი დასაქმების 19%-ს წარმოადგენდა, რაც 230 ათასი ადამიანი იყო. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ინფორმაციით, აგროდასაქმება მაგალითად, 2019 წელს, 43%-ს შეადგენდა და ამ მხრივ გაცილებით რთული მდგომარეობა იყო, ვიდრე დღეს. სტატისტიკის სამსახურმა მეთოდოლოგიის განახლების შემდეგ, საშუალო ძალიდან ასიათასობით ადამიანი ამოიღო და შესაბამისად, აგროდასაქმება მკვეთრად შემცირდა. 2019 წელს თვითდასაქმებულთა წილი მთლიან დასაქმებაში 49.7% იყო, ხოლო 2020 წელს 30.7%-მდე შემცირდა.

სხვა ქვეყნების შედარებისას, ისევე როგორც აგრარული სექტორის წილი ეკონომიკაში, აგრა-

რულ სექტორში დასაქმება მცირდება იმის მიხედვით, თუ რამდენად მდიდარია ესა თუ ის ქვეყანა ერთ სულზე. რაც უფრო მდიდარია ქვეყანა ერთ სულზე, პროცენტულად მით ნაკლები ადამიანია დასაქმებული აგრარულ სექტორში. კორელაცია ორ ცვლადს შორის 64%-ია, რაც სტატისტიკურად ძლიერ ურთიერთკავშირად ითვლება. იმ ქვეყნებში, რომელთა მშპ სულზე (PPP) საქართველოს მსგავსია, აგროდასაქმება მცირედით, მაგრამ მაინც დაბალია. ბოსნია და ჰერცეგოვინა 18%, კოლუმბია 15.8%, ჩრ. მაკედონია 14% და სხვა. რეგიონის ქვეყნების მონაცემები შემდეგნაირად გამოიყურება (იხ. ცხრილი 2).

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიხედვით, აგრარულ სექტორში დაქირავებით დასაქმებულთა საშუალო ნომინალური ხელფასი 2021 წელს 950 ლარი იყო და სიმცირით მე-5 ადგილზე იყო დანარჩენ 18 დასაქმების სექტორს შორის. საშუალო მედიანური ხელფასი აგრარულ სექტორში კიდევ უფრო დაბალი იყო - 800 ლარი.

აგრარული სექტორი სხვა სექტორებთან შედარებით არ გამოირჩევა მაღალი ანაზღაურებით დაქირავებით დასაქმებულებში. მდგომარეობას კიდევ უფრო ართულებს ის ფაქტი, რომ სოფელში დასაქმებულების 49% თვითდასაქმებულად ითვლება და საშუალო შემოსავლების დონეც შესაბამისად დაბალია. 2022 წელს სოფლად 259.7 ათასი თვითდასაქმებული ადამიანი იყო, ხოლო ქალაქში 152.3 ათასი ადამიანი.

აგრარული სექტორი გაცილებით ნაკლებით იზრდება, ვიდრე საშუალოდ ქვეყნის ეკონომიკა. კერძოდ, 2011-2022 წლებში, აგრარული სექტორის

ცხრილი 2: ერთ სულზე მშპ (PPP) და აგროდასაქმება

ქვეყანა	ერთ სულზე მშპ (PPP)	აგროდასაქმება (% მთლიანის)
რუსეთი	\$ 32,966	5,8%
ბელარუსი	\$ 21,699	11,1%
უკრაინა	\$ 14,220	13,8%
თურქეთი	\$ 30,444	18,1%
საქართველო	\$ 17,014	19,0%
მოლდოვა	\$ 15,390	21,0%
სომხეთი	\$ 15,592	24,0%
აზერბაიჯანი	\$ 15,855	36,0%

წყარო: მსოფლიო ბანკი, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

რეალურმა ეკონომიკურმა ზრდამ 2.7% შეადგინა, ხოლო მშპ-ის საშუალო ზრდის ტემპმა ამავე პერიოდში 1.74-ჯერ მეტი - 4.7%.

2022 წელს, ეფექტიანობის თვალსაზრისით, მკვეთრი დისბალანსი ჩანდა აგროდასაქმების და მშპ-ში აგრარული სექტორის წილის თანაფარდობითაც. კერძოდ, ქვეყანაში დასაქმებულების 19%, რომელიც აგრარულ სექტორში დასაქმებულებს წარმოადგენდნენ, მთლიანი შიდა პროდუქტის მხოლოდ 6.5%-ს ქმნიდნენ, ხოლო დანარჩენი დასაქმებულების 81% მშპ-ის 93.5%-ს ქმნიდა. მოცემული რიცხვებიდან გამომდინარე, საშუალოდ, სხვა სექტორები 3.4-ჯერ უფრო ეფექტიანი იყო, ვიდრე აგრარული სექტორი.

აგრარული სექტორის არაეფექტიანობასა და ქვეყნის განვითარების დონეს შორის კავშირი თითქმის არ არსებობს. სტატისტიკური კორელაცია მოცემულ ორ ცვლადს შორის 9 მხოლოდ 13%-ია. არსებობს მდიდარი ქვეყნები, სადაც აგროსექტორი გაცილებით ეფექტიანია და მდიდარი ქვეყნები, სადაც პირიქით. მაგალითად, ლუქსემბურგი პირველ ადგილზეა მშპ სულზე 133 330 აშშ დოლარით და აგროსექტორის არაეფექტიანობა 3.5-ია, ხოლო სინგაპური, რომელიც მე-2 ადგილზეა მშპ სულზე 116 486 აშშ დოლარით, აგროეფექტიანობა 0.89-ს უდრის.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ამა თუ იმ ქვეყნის ეფექტიანობის რიცხვების ერთმანეთთან შედარება ნაკლებად გამოსადეგია, რადგან ეფექტიანობა დამოკიდებულია იმაზე თუ რამდენი ადამიანი ქვეყნის სიმდიდრის რა ნაწილს ქმნის. მაგალითად, სომალიში აგრარული სექტორი უფრო ეფექტიანია, ვიდრე სხვა სექტორები, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მოცემული სექტორი უფრო მეტ პროდუქტს და სიმდიდრეს ქმნის ვიდრე ირლანდიის აგრარული სექტორი, რომელიც 4.5-ჯერ უფრო არაეფექტიანია, ვიდრე სხვა სექტორები.

აგრარული სექტორის შესაფასებლად მრავალი ფაქტორი გამოიყენება. მათ შორის, ძირითადი ფაქტორებია სექტორის მიერ გამოშვებული სიმდიდრე, მისი წილი ქვეყნის ეკონომიკაში, რეალური ზრდის ტემპი, დასაქმებული ადამიანების რაოდენობა, მათი შემოსავლები, სექტორის ეფექტიანობა და საშუალო ფერმის ზომის მაჩვენებლები.

საქართველოში აგრარული სექტორის მიერ შექმნილი ნომინალური სიმდიდრე ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, ხოლო ეკონომიკაში მისი წილი წლიდან წლამდე მცირდება და 2022 წელს 6.5%-ს მიაღწია. რაც მეტად იზრდება ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტი, მით ნაკლებია აგრარული სექტორის ზომა ეკონომიკაში, რადგან სხვა - უფრო ეფექტიანი სექტორები გაცილებით მაღალი ზრდის ტემპით გამოირჩევიან. შესაბამისად, საქართველოში აგრარული სექტორის წილის შემცირება ქვეყნის ეკონომიკაში ნორმალური პროცესია და სწრაფ განვითარებასთან ერთად მეტად სწრაფად შემცირდება.

არანაკლებ მნიშვნელოვანი ფაქტორი რეალური ზრდის ტემპია. საქართველოში სოფლის მეურნეობა 2011-2022 წლებში საშუალოდ 2.7%-ით იზრდებოდა, ხოლო ქვეყნის ეკონომიკა 4.7%-ით, რაც იმას ნიშნავს, რომ საშუალოზე 1.74-ჯერ ნარუმატებლად ვითარდებოდა მოცემული სექტორი.

აგრარული სექტორი საქართველოში ყველაზე მსხვილი დამსაქმებელია და შემოსავლების მიხედვით ერთ-ერთი ყველაზე დაბალანაზღაურებადი საქმიანობის სახეა. დაქირავებით მომუშავე ადამიანების საშუალო თვიური ნომინალური ხელფასი 2021 წელს 950 ლარი იყო, ხოლო ქვეყნის მასშტაბით 37%-ით მეტი - 1305 ლარი. რიცხვები შედარებით დამაიმედებლად გამოიყურება, თუ მედიანურ ხელფასს ავიღებთ. კერძოდ, აგრარულ სექტორში საშუალო მედიანური შემოსავალი 800 ლარია, ხოლო ქვეყნის მასშტაბით საშუალო მაჩვენებელი 12.5%-ით მეტი - 900 ლარი.

აგრარული სექტორი საქართველოში საკმაოდ მაღალი არაეფექტიანობით ხასიათდება. 2022 წელს იგი 3.4-ჯერ უფრო არაეფექტიანი იყო, ვიდრე სხვა სექტორები გასაშუალოებული და ერთად აღებული. მსოფლიოს მასშტაბით, აგრარული სექტორის არაეფექტიანობას ძალიან მცირე კავშირი აქვს ქვეყნის განვითარების დონესთან. შესაბამისად, არსებობენ მდიდარი ქვეყნები არაეფექტიანი აგრარული სექტორით და ღარიბი ქვეყნები სხვა სექტორებთან შედარებით ეფექტიანი სექტორით. თუმცა, ეს არ ნიშნავს, რომ ღარიბი ქვეყნის „ეფექტიანი“ აგრარული სექტორი უფრო ეფექტიანია, ვიდრე მდიდარი ქვეყნის „არაეფექტიანი“ აგრარული სექტორი.

საქართველოში აგრარული სექტორის და ზოგადად ქვეყნის წარუმატებლობის ერთ-ერთი მთავარი გამომწვევი მიზეზი მცირე ფერმის ზომაა, რომელიც საშუალოდ დაახლოებით 1 ჰექტარს წარმოადგენს. წარმატებული ქვეყნების უმეტესობაში მო-

ცემული რიცხვი გაცილებით მაღალია. მაგალითად, ევროპის კავშირში საშუალო ფერმის ზომა 2016 წელს 15.2 ჰექტარი იყო.

ამდენად, დასკვნის სახით გვინდა ვთქვათ, რომ აგრარული სექტორის წარმატება დამოკიდებულია საშუალო ფერმის ზომის გამსხვილებაზე, რაც ყველაზე ეფექტიანად ბუნებრივად მიიღწევა და საჭიროა ქვეყანაში ერთი მხრივ, დიდი რაოდენობით ახალი ინვესტიციები და მაღალი ეკონომიკური ზრდა, ხოლო მეორე მხრივ, სტიმულის გაჩენა აგროსექტორში დასაქმებული მოქალაქეებისთვის ჩაერთონ და დასაქმდნენ უფრო ეფექტიან სექტორებში, ვიდრე აგრარული სექტორია.

მიუხედავად ბევრი წინგადადგმული ნაბიჯისა, განხორციელებული საკანონმდებლო ცვლილებებისა თუ ბიზნესგარემოს გაუმჯობესებისა, აგრარული სექტორი კვლავ მრავალ სირთულეს აწყდება, რაც აფერხებს მის შემდგომ განვითარებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აგრარული სექტორი.pdf-Adobe Acrobat Pro
2. კვლევითი ინსტიტუტი Gnomon Wise („გნომონ ვაიზი“), საქართველოს უნივერსიტეტი. e-mail: z.khorguashvili@ug.edu.ge
3. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური
4. საქსტატი. (2020). შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის ახალი სტანდარტებით გაანგარიშებული დასაქმებისა და უმუშევრობის მაჩვენებლები. ხელმისაწვდომია: <https://bit.ly/3pc8RnC>